

Államnyelvi hatás a kárpátaljai magyar felsőoktatásban tanuló diákok nyelvhasználatában*

GAZDAG VILMOS

1. Bevezetés

A diáknyelv csoportnyelvi jellegéből fakadóan bizonyos mértékben eltér a köznyelvtől, s ez természetesen leginkább a szókészletli sajátosságaiban mutatkozik meg, mely elsősorban a diákélettel kapcsolatos tárgyak, fogalmak megnevezéséhez kötődik (SZÜTS 1994: 52). Ugyanakkor a diáknyelv sem tekinthető teljességgel egységesnek. Különbség mutatkozik az elemi és általános iskolások, a gimnáziumi és líceumi tanulók, valamint a felsőoktatási intézmények hallgatóinak nyelvhasználatában is. BILÁSZ BOGLÁRKA (2011: 29) például elsősorban az általános iskola felső tagozatában tanulókat és a középfokú oktatási intézményeket látogató diákokat tekinti a diáknyelv használóinak, s az egyetemi hallgatók nyelvét már a tágabb kategóriaként értelmezhető ifjúsági nyelvhez sorolja. De különbségek fedezhetők fel akár a földrajzi elhelyezkedés szempontjából is (erről lásd pl. PARAPATICS 2013). Különösképp igaz lehet ez a határon túli, kétnyelvűségi körülmények között élő diákok nyelvhasználatára.

Bár a diáknyelv nem korlátozódik a szűkebb értelemben vett iskolai és kollégiumi szókincre (ennek okairól lásd pl. HOFFMANN 1996), jelen munka keretein belül én mégis a kárpátaljai magyar felsőoktatási intézményekben tanuló hallgatók nyelvhasználatában jelentkező orosz és ukrán nyelvi sajátosságok ezen szegmensét próbálom meg bemutatni. Kutatásom így alapjában véve a kárpátaljai magyar felsőoktatás regiszterében jelentkező államnyelvi hatást, illetve az oktatás témaköréhez valamilyen módon kapcsolódó kölcsönszavakat vizsgálja.

2. Mit tudunk a kárpátaljai magyar diáknyelvről?

A kárpátaljai magyar diáknyelv szókincese GYÖRKE MAGDOLNA szerint két csoportra osztható. Az elsőbe a magyarországi diáknyelvben is elterjedt szavak

* Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

sorolhatóak (*töri, doli, matek, suli*), a másodikba pedig az orosz vagy ukrán nyelvből átvett elemek (*zacsot* 'kollokvium', *obsi* 'diákothon', *prakitka* 'gyakorlat' stb.), melyek csak a kárpátaljai diákság nyelvhasználatára jellemzőek (1991: 70–71). BORBÉLY EDIT az Ungvári Nemzeti Egyetemen tanuló kárpátaljai magyar hallgatók körében passzív módszerrel végzett kutatás eredményeinek bemutatása során ugyancsak azt hangsúlyozza, hogy „a kárpátaljai diákság — mint a lakosság idősebb nemzedékei — nagyon sok kölcsönszót használ” (2004: 14). MÁRKU ANITA kutatása a beregszászi főiskola, illetve az ungvári egyetem hallgatóinak válaszai alapján azt is igazolta, hogy „a kárpátaljai magyar hallgatók vélekedése szerint a kölcsönzés természetes velejárója a nyelvi kontaktusnak” (2008: 27–39). KISS ANITA a Magyarországon tanuló kárpátaljai származású hallgatók körében végzett vizsgálatokat, s arra a következtetésre jut, hogy az ő nyelvhasználatukban is kimutatható az orosz és ukrán nyelvi hatás (2020: 129–142).

A kárpátaljai magyar iskolai szaknyelvben meghonosodott másodnyelvi elemekkel is foglalkozik jelen írás szerzőjének A nyelvválasztási stratégia és a pályaválasztás összefüggései a kárpátaljai beregszászi járás magyar középiskoláinak körében című tanulmánya, mely azt hangsúlyozza, hogy a másodnyelvi elemek meghonosodása az iskolai szaknyelvben természetes jelenség (GAZDAG 2013a: 216). NAGY NATÁLIA a Técsői Magyar Tannyelvű Református Líceum és a Técsői Hollósi Simon Középfiskola tanulóinak körében végzett kérdőíves felmérés adatait fogalomkörönként elemzi, külön hangsúlyt fektetve az államnyelvből kölcsönzött szavak bemutatására (2020). Mivel a munka — ahogyan a kárpátaljai diákok körében végzett más nyelvhasználati és attitűdvizsgálatok (lásd pl. CSERNICSKÓ–BEREGSZÁSZI 1998, BEREGSZÁSZI–MÁRKU 2003, LAKATOS 2011) is — nem csak az oktatás tárgykörében megmutatkozó szláv hatás tanulmányozását tűzte ki céljául, a nyelvhasználat más színtereit is érinti.

A vizsgálatok kiterjedtek az ukrán tannyelvű iskolában tanulók nyelvhasználatára is, s azt igazolták, hogy a szaknyelvek terminológiáját a megkérdezettek általában csak azon a nyelven (esetünkben ukránul) ismerik, amelyen elsajátították azt (pl. GYÖRKE 1991: 66–69). Ez alapján azt feltételezhetnénk, hogy az ukrán iskolába járó magyar anyanyelvű tanulók is hasonló helyzetben vannak, amikor az iskolai dolgaikról kérdezik őket. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy mivel a kisiskolások naponta kommunikálnak magyar iskolában tanuló barátaikkal is, így mindkét nyelven megismerik az iskolai nyelvhasználat sajátos terminológiáját (GAZDAG 2011: 357, 2012: 83–87).

3. A kutatásról

A kutatás során a kárpátaljai felsőoktatási intézményekben tanuló magyar anyanyelvű diákok nyelvhasználatát vizsgáltam, kiemelt hangsúlyt fektetve a kétnyelvűség nyomán jelentkező kontaktusjelenségek tanulmányozására. A világjárvány

sajnálatos módon jelentős mértékben befolyásolta a kutatás kivitelezésének lehetőségeit is, ezért a személyes megkeresések helyett a kérdőíves felmérést a virtuális térben kényszerültem elvégezni. A Facebookon közzétett kérdőív elsősorban az ismerőseimhez, illetve az általuk történő újramegosztások révén az ő ismerőseikhez jutott el. Így kutatásom az oktatási intézmények, illetve a diáklétszámok tekintetében sem tekinthető reprezentatívnak. Ugyanakkor úgy vélem, hogy ettől függetlenül vizsgálatom mégis értékes eredményeket hozhat. A kérdőív a szociolingvisztikai, a dialektológiai és a kontaktusnyelvészeti kutatások során alkalmazott kérdéstípusokat tartalmazott. A közel egy hónapon át folyó online felmérés eredményeként 167 kérdőívet tudtam feldolgozni.

3.1. Az adatközlőkről

Mivel az adatközlők túlnyomó többsége a pedagógusképzésben tanul, így a nemek aránya jól tükrözi az e téren továbbtanuló kárpátaljai diákok megoszlását is. A kérdőívet összesen 141 nő és 26 férfi töltötte ki.

Földrajzi tekintetben Kárpátalja magyarlakta vidékét teljességgel lefedik az adatközlők. 162 fő állandó jelleggel Kárpátalján él, további 5 fő jelölt meg valamilyen külföldi lakhelyet. Az adatok 68 településről valók (az adatközlők járásonkénti¹ eloszlását lásd az 1. táblázatban).

Járás	Település száma	Adatközlő (fő)
Beregszászi járás	44	116
Huszi járás	2	3
Munkácsi járás	3	4
Técsői Járás	2	6
Ungvári járás	14	33
Külföld	3	5

1. táblázat. Az adatközlők lakhelye járásonkénti bontásban

3.2. A képzési adatokról

Akadtak olyan adatközlők is — összesen öt fő —, akik nem feleltek meg az általam előzetesen kijelölt célcsoportnak, vagyis nem kárpátaljai intézményben² vagy nem felsőoktatási intézményben³ folytatják tanulmányaikat. Mivel azonban az ő nyelvhasználatuk is tükrözhet másodnyelvi sajátosságokat, az elemzés során a tőlük beérkezett válaszokat is figyelembe vettem. Kárpátaljáról az alábbi három oktatási intézmény hallgatóitól kaptam válaszokat: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai

¹ A települések járásokba történő sorolása Kárpátalja új közigazgatási felosztásának megfelelően történt.

² Debreceni Egyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nyíregyházi Egyetem.

³ Mezőkaszonyi Arany János Líceum.

Magyar Főiskola (RF KMF): 98 fő; a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Szakgimnáziuma (KMF FSZI): 40 fő, Ungvári Nemzeti Egyetem (UNE): 23 fő; egy adatközlő nem jelölte meg az általa látogatott intézményt.

Ehhez kapcsolódóan fontos lehet megjegyezni azt is, hogy bár a „magyar nyelvű oktatásnak nagy hagyományai vannak a mai Kárpátalja területén”, de „minél magasabb oktatási szintről van szó, annál több magyar gyerek és fiatal tanul az állam hivatalos nyelvén” (CSERNICKÓ és mtsai 2020: 13). Így például csak 2 felsőoktatási intézményben 7 szakon képeznek magyar nyelven pedagógusokat, s ugyanennyi azoknak a nem pedagógiai szakoknak a száma is, ahol magyar nyelvű képzés folyik.

A kérdőívet kitöltő hallgatók közül 145 fő magyar (közülük 16 fő kétszakos), 10 fő ukrán, 8 fő angol, 2 fő román alapnyelvű képzésben vesz részt, 1 fő az orosz nyelvet jelölte meg a képzés alapnyelveként, illetve további 1 fő nem adott választ erre a kérdésre (részletesen lásd a 2. táblázatban). A 167 hallgató közül 145 jár nappali tagozatos képzésbe, 22 pedig levelező tagozaton folytatja tanulmányait.

Képzés nyelve	Szak	Fő	Hallgató
magyar	óvodapedagógia	41	145
	óvodapedagógia	15	
	szociális munkás	13	
	számvitel és adóügy	11	
	tanítói	10	
	matematika és informatika	5	
	nemzetközi kapcsolatok	4	
	turizmus	4	
	történelem	3	
	biológia	3	
	földrajz	1	
	két szakos képzés	16	
ukrán	ukrán nyelv és irodalom	4	10
	számvitel és adóügy	2	
	orvosi	2	
	testnevelői	1	
	fizika Phd	1	
angol	angol nyelv és irodalom	8	8
egyéb	román nyelv és irodalom	2	2
orosz	szlavisztika	1	1

2. táblázat. A képzés alapnyelve

Amint az a fenti táblázatból is kitűnik, vannak olyan képzések, amelyek több intézményben is tanulhatók, bár az óvodapedagógusok képzése két külön képzési szinten, lényegében egymásra épülve folyik. A számvitel és adóügy szakos képzés alapnyelvét a hallgatók nem egyféleképpen bírálták el. A magyar nyelvű képzést — nyilván az ukrán nyelven tanult szaktárgyak miatt — két hallgató ugyanis ukrán alapnyelvüként jelölte meg.

3.3. Az adatközlők nyelvismeretéről és nyelvhasználatáról

A 167 válaszadó közül 159 fő a magyart, 5 fő az ukránt tekinti anyanyelvének, illetve további 3 fő több nyelvet is anyanyelveként jelölt meg (magyar, ukrán, orosz, román).

A kárpátaljai diákok továbbtanulását illetően a szak-, illetve pályaválasztást nem csupán az érdeklődési kör határozza meg, hanem a nyelvtudás, valamint az egyes szakok képzési nyelve is (erről lásd pl. GAZDAG 2013a). Ezért értelemszerűen szükséges az adatközlők nyelvtudását és nyelvhasználati szokásait is felmérni.

A válaszadók magyar nyelvi kompetenciái igen magasak. A 159 magyar anyanyelvű válaszadón túl 7 fő mondta azt, hogy jól ismeri a magyar nyelvet. Az 5 ukrán anyanyelvű adatközlő mellett 21 fő tekinti az ukrán nyelvtudását anyanyelvi szintűnek, 64 fő a jól ismerem, 66 fő a kicsit ismerem, 11 fő pedig az alig ismerem lehetőséget választotta. Az eredmények igazolják az ukrán nyelv oktatási módszereinek a sikertelenségét is, ugyanis a kárpátaljai magyar tanulók az első osztálytól kezdődően kötelező jelleggel tanulják az államnyelvet (BEREGSZÁSZI–CSERNICKSKÓ 2017).

Az angol nyelv ismeretére vonatkozó adatok, azt mutatják, hogy ennek az ismereti szintje magasabb, mint az államnyelvé (ennek okairól lásd: CSERNICKSKÓ 2015, HUSZTI 2017, MÁTÉ 2017). A megkérdezettek az angol és/vagy német nyelv ismeretére vonatkozóan ugyanis az alábbi válaszokat adták: 5 fő anyanyelvi szinten, 77 fő jól, 73 kicsit, 11 fő alig ismeri az adott nyelvet.

Lényegesen alacsonyabb az orosz nyelv ismereti szintje, ami nyilvánvalóan azzal is összefüggésben áll, hogy az orosz nyelvet már nem oktatják a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban. Anyanyelvi szinten csupán 15 fő ismeri. 23 fő jól ismeri, 57 fő kicsit ismeri, 39 fő alig ismeri, 25 fő egyáltalán nem ismeri, 8 fő pedig nem válaszolt.

A nyelvek ismereti szintjére, amint arról fentebb már szót is ejtettem, komoly hatást gyakorol az oktatás is, ezért megkérdeztem az adatközlőink korábbi iskoláinak tannyelvét is. E téren is a magyar tannyelv túlsúlya a jellemző.

Az elemi iskolai tanulmányait 121 fő magyarul, 39 fő ukránul végezte, illetve 7 fő nem adott meg semmilyen tannyelvet. Az általános iskolában 134 fő magyarul, 30 fő ukránul tanult, és 3 fő nem válaszolt. A középiskolai osztályokban 142 fő magyar, 11 fő ukrán, 1 fő orosz nyelvű képzésben részesült, illetve 13 fő nem válaszolt.

Az adatokat összevetve megfigyelhető az, hogy a képzés előrehaladtával a tanulmányaikat ukrán nyelven kezdő diákok egy része átkerült a magyar tannyelvű képzésbe, ami vagy a továbbtanulás tudatos tervezésének, vagy esetleg az ukrán tannyelven való tanulás nehézségeinek a következménye lehet (az ukrán iskolába íratott magyar gyermekek nehézségeiről lásd pl. CSERNICKSKÓ–GÖNCZ 2009, SÉRA 2009). A magyar anyanyelvű gyermekek orosz tannyelven való oktatása napjainkban már Kárpátalján sem jellemző. Az elemi és általános iskolai tanulmányait magyarul, de a középiskolai osztályokat már orosz nyelven végzett egy adatközlő nem is helyben, hanem Oroszországban tanult az érintett időszakban.

Az adatközlők többsége az egyes kommunikációs színtereken is a magyar nyelvet használja. Alig vannak olyanok, akik az ukrán vagy orosz nyelvet is használnák az informális, családon belüli kommunikációban. A formálisabb nyelvhasználat irányába haladva (pl. a tanárokkal történő kommunikációban), a többnyelvű környezet követelményeként valamelyest nő az ukrán nyelv használati aránya. Az orosz és más nyelvek viszont egyáltalán nem használatosak.

A különféle tevékenységekhez fűződő nyelvhasználat vizsgálata kapcsán kitűnik, hogy az írás, olvasás, számolás és tévézés jórészt magyar nyelven történik, viszont a zenehallgatás és internetezés során már sokkal alacsonyabb mértékben használatos a magyar nyelv. A két utóbbi tevékenység végzésekor a válaszadók jelentős hányada egyidejűleg több nyelvet is használni szokott. Az iskolai oktatástól való teljes körű elkülönítésre utal az, hogy írni, olvasni és számolni is csak 2-3 fő szokott ukrán nyelven.

4. A diákok nyelvhasználatában jelentkező államnyelvi hatás

Az adatközlők fent ismertetett nyelvismereti mutatói és nyelvi helyzete egyértelműen magyar dominanciáról tanúskodnak. Ugyanakkor a korábbi, nem iskoláskorú adatközlők körében végzett felmérések eredményei (lásd pl. GAZDAG 2010, 2017), illetve az ismertetett idevágó kutatások alapján az feltételezhető, hogy a szűkebb értelemben vett iskolai nyelvhasználatban ettől függetlenül is megjelennek a másodnyelvi hatás következtében elsajátított kölcsönszavak.

4.1. Egy korábbi, az ukrán iskolákban tanuló magyar anyanyelvű diákok nyelvhasználatát vizsgáló kutatás (lásd GAZDAG 2013b) eredményei azt igazolták, hogy a tanulók nyelvhasználatában előforduló ukrán lexikai elemek főként a tantárgyak, illetve az iskolai egységek megnevezései közül kerülnek ki. Ebből kiindulva az adatközlőket két felsorolás elkészítésére kértem.

Egyrészt azokat a tantárgyakat kellett felsorolniuk, amelyeket a képzésük során tanulnak/tanultak. A beérkezett válaszok nem tartalmaztak ukrán nyelvi kölcsönzéseket. Az egyik óvodapedagógia szakos hallgató a matematika tárgy érettségi előkészítőjét *matematika (ZNO)* formában nevezte meg. A ZNO (< ukrán betűszó *зовнішнє незалежнє оцінювання* 'külső független tesztelés') a

kárpátaljai magyarok körében *zeneó* ejtési formában aktív használatú lexikális elem. További két hallgató az általa tanult tantárgyakat ukrán nyelven, cirill betűs írásmóddal adta meg: közülük az egyik ukrán szakos, a másik pedig magyar nyelv és irodalom szakos ukrán anyanyelvű hallgató.

A másik feladat a tanulmányaikhoz szükséges s a táskájukban jellemzően megtalálható eszközök felsorolására vonatkozott. A legtöbb adatközlő itt csupán az alábbi eszközöket sorolta fel: *toll, tolltartó, füzet, napló, könyvek, számológép, hibajavító, szövegkiemelő*. Ez azzal is összefüggésben állhat, hogy a felsőoktatásban a hallgatóknak sokkal kevesebb tanszerre van szükségük, mint például egy általános iskolai tanulónak. Ugyanakkor közöttük is vannak olyanok, akik több füzetet is magukkal visznek az óráikra, s ezeket *mappá*-ban tartják. Bár ezt az eszközt csupán 3 hallgató említette, közülük kettő a szláv nyelvi átvételként meghonosodott *pápka* (< ukr., or. *nanka*) megnevezést használta (ettől eltérő használati mértékre utalnak képazonosítási feladat eredményei). Technikai eszközök gyakran szerepelnek a felsőoktatásban: a főiskolai és egyetemi hallgatók túlnyomó többsége rendszeresen magánál tart például valamilyen digitális adathordozót is. Adatközlőink ezt az eszközt igen sokrétűen nevezték meg: 4 hallgató a *pendrive*, 1 hallgató a *flash* angol nyelvi alakokat adta meg, 2 hallgató az *adathordozó*, illetve *USB* magyar nyelvi változatot, míg 2 hallgató az ukrán kölcsönzőként meghonosodott *fless* és *fleska* (< ukr. *флешка*, or. *флэшка*) alakváltozatokat.

4.2. Mivel a korábbi kutatások során az oktatási intézmények bizonyos részlegei, illetve az oktatáshoz kapcsolódó különböző fogalmak kapcsán is sikerült kölcsönyszavakat adatolni, ezekre is rákérdeztem kérdőívben. Egy összevont *Hogy nevezik?* kérdéscsoportban összesen 15 körülírást kellett a válaszadóknak meghatározniuk. A kapott válaszok között rendre megtalálhatók az államnyelvi kölcsönyszavak is, sőt ezek az átadó nyelvi, cirill betűs alakváltozatban, illetve magyarosított formában is gyakran előfordultak. Az alábbiakban a kérdésekre adott válaszok közül — dolgozatom témájának megfelelően — csak a kölcsönzői változatokat, valamint azok számadatait mutatom be:

1. az az egység, amelyhez a szakotok tartozik: *fak* 'egyetemi kar' < ukr., or. *фак* ← *факультет* (1 fő); *medfak* 'egészségügyi kar' < *медфак* ← ukr. *медичний факультет*, or. *медичинський факультет* (1 fő); *univer* 'egyetem' < ukr. *університет*; or. *університет* (1 fő); *кафедра* 'tanszék' < ukr., or. *кафедра* (1 fő).

2. az órák megtartására szolgáló helyiségek: *auditórium*,⁴ illetve ukr. *аудиторія* 'előadó terem' (4 fő); *kabinet* 'szertár, dolgozószoba' < ukr. *кабінет*; or. *кабинет* (2 fő).

⁴ A szó ismert a magyarországi beszélők körében is, viszont a használatot illetően gyakorisági eltérés figyelhető meg, ugyanis a másodnyelvi hatás miatt Kárpátalján ez mindennapi használatú.

3. azok a helyiségek, ahol általában a tanárokat kereshetitek: *kafedra*, illetve ukr., or. *кафедра* tanszék' (3 fő); *dekánát* 'dékáni hivatal' < ukr., or. *деканат* (1 fő); *kabinet* 'szertár, dolgozószoba' < ukr. *кабінет*, or. *кабинет* (1 fő).

4. az a hely, ahol a tanítási időben étkezni szoktatok: *jidálnya*, illetve ukr. *їдальня* 'étkező, étkezdé' (2 fő); *sztolova* 'ebédlő, étkezdé' < or. *столовая* (1 fő).

5. a fél- és tanévek végén előforduló elszámolási időszak: *szeszio*, *szesszío*, illetve ukr. *sesia* 'vizsgaidőszak' (5 fő); *praktika* 'szakmai gyakorlat' < ukr., or. *практика* (1 fő); ukr. *модульний контроль* 'modulellenőrzés' (1 fő).

6. az egyes tantárgyakból készített 3-5 oldal terjedelmű dolgozat: *referát*, illetve ukr., or. *реферат* 'referátum' (4 fő); *zálík* 'gyakorlati jegy' < ukr. *залік* (1 fő); ukr. *презентація* 'prezentáció, előadás' (1 fő).

7. a tanórák keretében írt összefoglaló jellegű dolgozatok: *referát* 'referátum, beszámoló' < ukr., or. *реферат* (1 fő).

8. a testnevelés órák megtartására szolgáló terem: *sportkomplex* 'sportcentrum' < ukr., or. *спорткомплекс* ← *спортивний комплекс* (1 fő).

9. az ünnepi és más nagyobb szabású rendezvények megtartására szolgáló terem: ukr. *актовий зал* 'díz- v. bálterem' (1 fő); *a rektorát épület díszterme, rektorát* 'rektori hivatal' < ukr., or. *ректорат* (1 fő).

10. a vizsga- és beszámoló jegyek rögzítésére szolgáló könyvecske: *zálíkova*, *zálíkova*, *zálíkovka*, *zálíkovka*, *zálíkovka*, *zálíkovka*, *knézska*, *zálíkovka*, *knézska*, illetve ukr. *залікова*, *заліковка*, *залікова книжка* 'lecke-könyv, index' (22 fő).

11. a tanári magyarázat füzetben történő írásbeli rögzítése: *konszpekt*, *konspektus* 'jegyzet, összefoglaló' < ukr., or. *конспект*, az utóbbi nyilván a latin hangzáshoz igazodó hiperkorrekt alak (1 fő); ukr., or. *диктовка* diktálás utáni jegyzetelés (1 fő).

12. a tanulmányi eredmény alapján havonta folyósított pénzbeli juttatás: *sztipi*, *sztipendium*, *sztippendium*, *szyipi*, *stipendium*, illetve *stipendia* 'ösztöndj' < ukr. *стипендія*, or. *стипендия* (111)

13. a pótvizsga, kreditátvitel vagy szabadóra látogatás kapcsán írt dokumentum: *akademka* 'tanévhalasztás' < or. *академка* (1 fő); *zajava*, *zájáva*, *zájava* 'kérelem' < ukr. *заява* (3 fő); *dovidka* 'igazolás, jelentés' < ukr. *довідка* (2 fő); *perezdácsa* 'vizsga/kollokvium megismétlése, pótvizsga' < ukr. *перездача*, or. *пересдача* (1 fő).

14. a kollégium bejáratánál szolgálatot teljesítő személy: *ohorona* 'őr, biztonsági őr' < ukr. *охорона* (1 fő); *ohrányik* 'biztonsági őr' < or. *охранник* (1 fő).

15. az egy tanév alatt, adott téma kapcsán írt tudományos dolgozat: *kurszova*, *kurszová*, illetve *kursova* 'évfolyammunka' < ukr. *курсорова робота*, or. *курсовая работа* (4 fő).

Amint az a fentiekből kitűnik, mindegyik kérdésre érkeztek kölcsönszó-i válaszok. Ezek gyakorisága ugyanakkor igencsak eltérő. A legtöbb szó kapcsán csak 1-2 említés adatolható, de vannak olyan kölcsönszavak is (ilyen például a *sztipi*

és a hozzá kapcsolódó alakváltozatok), amelyek magas előfordulási arányban jelentek meg a válaszokban.

A kérdésekre adott kölcsönszói válaszok számos más nyelvi jelenség megfigyelését is lehetővé teszik. Jól tükrözik például azt, hogy az egyes szavak meghonosodása során az átvevő nyelvben milyen sokrétűen alakulhat a szó alakja (lásd pl. a *zalikova* és *zajava* szavak alakváltozatait) (GAZDAG 2018).

A szavak jelentős részének azonos a hangalakja az orosz és ukrán nyelvben, így az ilyen esetekben az átadó nyelv meghatározása a kulturális, történelmi és gazdasági szempontok figyelembevételével lehetséges. Természetesen vannak olyan átvételek is, amelyek a két nyelvben eltérő hangalakokkal rendelkeznek, s így könnyedén azonosíthatóvá teszik az átadó nyelvet (pl. a *dovidka* szó esetében az orosz nyelvi megfelelő a *чирвака* lenne), és olyanok is előfordulnak, amelyek párhuzamos kölcsönzéseként kerültek a magyar nyelvbe: ilyen például az *ohorona* ~ *ohrányik*, *jidálnjá* ~ *sztolova* szópár.

A szakokkal kapcsolatosan ugyancsak a magyar nyelvi megnevezések dominálnak a megkérdezett hallgatók körében: *angolosok*, *bioszosok*, *ovpedesek* vagy *ovisok*, *számvitelesek*, *törisek*, *matekesek* stb. Csupán egyetlen hallgató említette a gyógyszerész hallgatók kapcsán a szláv nyelvi eredetű *farmacevtek* (< ukr., or. *фармацевт* 'gyógyszerész') megnevezést.

Mivel a korábbi kutatások a diákok szálláshelyét jelölő fogalomkörben rendre kimutatták az orosz nyelvi hatást, ezt ellenőrizendő én is rákérdeztem arra, hogy adatközlőim hol laknak a tanulmányi idejükben. A kérdésre kapott válaszok azonban csak magyar nyelvi megnevezéseket tartalmaznak: *kollégiumban*, *koliban*, *lakásban*, *albéletben*, *otthon*. Ez alapján úgy tűnik, hogy az orosz eredetű *obsi* (< or. *обшежумие*) az általam megkérdezett hallgatók körében már nem tekinthető aktív használatú szónak, ami természetesen nem jelenti azt, hogy direkt rákérdezés során esetleg ne tudnák azonosítani azt.

4.3. A fenti fogalommeghatározásokhoz hasonlóan a magyar és kölcsönszói változatok használati mértékét kívántam vizsgálni a képazonosítási feladattal, ahol az adatközlőknek négy tárgyképet kellett felismerniük.

1. ábra. Az azonosításhoz megadott képek

A képek azonosítása során ismételten a magyar nyelvi elemek túlsúlyát figyelhetjük meg, viszont a kölcsönszói alakok jelenléte is erősen megmutatkozik.

Az első képen látható diákigazolvány kapcsán 20 válaszadó adta meg a *sztudi*, *sztudentika*, *sztudentszka*, *sztudentszkij*, *sztudentszkij kvitok*, *sztudentszkéj* (< ukr. *студентський квиток*), illetve a személyi igazolvánnyal való nagyfokú hasonlóság okán a *paszport* (< ukr., or. *паспорт*) kölcsönszókat, valamint 12 fő a magyar nyelvi alakokkal párhuzamosan említette ezeket. A második képet 48 válaszadó a szláv kölcsönszói *szkocs*, *szkoccs* (< ukr. *смотч*, or. *смотч*) szóval azonosította, további 18 fő pedig a magyar nyelvi *ragasztószalag*, *cellux* megfelelőkkel párhuzamosan említette ezeket. A harmadik képen látható iratrendező mappát 46 válaszadó *pápka*-ként (< ukr., or. *нанка*) azonosította (jelentős különbség a tanszerek felsorolásakor adatolt három említéshez képest), illetve 12 fő adta meg vele együtt a magyar nyelvi megfelelőket is. A negyedik képen látható eszközt 9 válaszadó a *planset* (< ukr., or. *планшет*) névvel illette, míg további 7 fő a *tablett*, *táblagép* magyar nyelvi megfelelőkkel párhuzamosan.

4.4. A tanárok megszólítása kapcsán CSERNICKÓ ISTVÁN és BEREGSZÁSZI ANIKÓ (1998) kutatása rávilágított arra, hogy az ungvári egyetemen a magyar szakos diákok körében a keresztnév + *bácsi/néni*, illetve a keresztnév + apai név formák voltak elterjedtebbek, szemben a Magyarországon használatos *Tanár úr/Tanárnő* formákkal. Az általam közreadott kérdőív e témára vonatkozó részéből kitűnik, hogy a válaszadók túlnyomó többsége (122 adatközlő) a *Tanár úr/Tanárnő* vagy esetleg a *tanár néni* formákat alkalmazza (utóbbi elsősorban az alsóbb évfolyamokon tanulókra jellemző, akik ezeket a megszólítási formákat az általános és középiskolai tanulmányaikból hozták magukkal), esetenként az adott tanár vezeték- vagy keresztnévvel kiegészítve: pl. *Alexandra tanárnő*, *Gabriella tanárnő*, *Gogola tanár úr*. De akadtak olyanok is, akik a keresztnév + *néni/bácsi* használatát is megemlítették, pl. *Erika néni*, *Gabi néni*. Az ukránt vagy ukránul tanító tanárokat a szláv hagyományoknak megfelelően a magyar hallgatók is a keresztnév + apai név formákkal szólítják meg, s ezeket a válaszokat rendre cirill betűs írásmóddal adták meg, pl. *Тетяна Іванівна*, *Наталія Гаврилівна*, *Олександр Анатолійович*.

A hallgatók tulajdonságainak megjelölésében is csupán néhány szláv kölcsönszót sikerült adatolnom. Ezek a következők: *tupoj* 'butácska' < or. *тупой*; illetve a cirill betűs írásmóddal megadott *прогульщик* 'lógós, munkakerülő'; *везнайка* 'mindent tudó'; *професорка* 'okos, professzor'. Ezen túl egy hallgató ide sorolta a csoportvezető szerepkörre utaló *sztároszta* (< ukr., or. *староста*) megnevezést is.

A fentiekben túl arra is kíváncsiak voltam, hogy mennyire tudatos az adatközlők körében a kölcsönszavak használata. Ezért arra is megkértem őket, hogy soroljanak fel olyan szavakat (amennyiben vannak ilyenek), amelyeket ők használnak, de a magyarországi diáktársaik nem. A kapott válaszok között a

következő kölcsönszavak kerültek elő. Az oktatási szféra kapcsán a korábban már érintett *dekanát, dovidka, kafedra, konszpekt, medfák, ohorona, pápka, perezdácsa, sztípi, szkocs, sztároszta, sztolova, sztudentszka, sztudi, zájáva, zálík, zálíková* szavakat említették, illetve ugyancsak e témakörhöz kapcsolódónak kell tekinteni az alábbi kölcsönszavakat: *kursz* 'évfolyam' (< ukr., or. *курс*), *perepusztká* 'átengedés, újraírási lehetőség' (< ukr. *nepenycmka*), *zsurnál* 'napló' (< ukr., or. *журнал*), *szkreпки* 'gémkapocs' (< or. *скрепки*), *szprávká* 'igazolás' (< or. *справка*), *zál* 'terem' (< ukr., or. *зал*).

5. Összefoglalás

Kutatásom eredményei igazolták, hogy a kárpátaljai magyar felsőoktatásban tanuló hallgatók nyelvhasználatában a magyar nyelv dominanciája, illetve az államnyelv alacsony ismereti szintje mellett is kimutathatók az ukrán és orosz nyelvi hatások. Ezek alapján egyértelműen megállapítható a magyarországi és a kárpátaljai magyar felsőoktatási intézményekben tanuló hallgatók nyelvhasználatának elkülönülése, amely leginkább a kölcsönszavak alkalmazásában mutatkozik meg, de a névhasználatban és a megszólítási formákban is jelen van. Ez utóbbi kapcsán fontos azt is megjegyezni, hogy a korábbi kutatásokhoz képest e téren a diákok jelentős mértékben igazodtak a magyarországi normákhoz.

Irodalom

- BEREGSZÁSZI ANIKÓ–CSERNICKÓ ISTVÁN 2017. Kidobott pénz vagy megtérülő befektetés? Az ukrán nyelv oktatása Kárpátalja magyar iskoláiban. *Magyar Nyelvőr* 141: 292–309.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ–MÁRKU ANITA 2003. A kárpátaljai magyar középiskolások nyelvhasználatáról. In: CSERNICKÓ ISTVÁN szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász, Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola. 179–207.
- BILÁSZ BOGLÁRKA 2011. *Magyar diáknyelv határon innen és túl*. Szakdolgozat. Kézirat. Pozsony, Comenius Egyetem, Bölcsészettudományi Kar. URL: http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/tanulmanyok/bilas_boglarka2011.pdf (2021. 01. 04.)
- BORBÉLY EDIT 2004. Orosz-ukrán elemek a kárpátaljai magyar diákifjúság nyelvhasználatában. *Acta Hungarica* 15: 14–17.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2015. A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás színvonaláról. In: MÁRKU ANITA–HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA szerk., *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Ungvár, Autdor-Shark. 13–26.
- CSERNICKÓ ISTVÁN–BEREGSZÁSZI ANIKÓ 1998. A megszólítás változatai az Ungvári Állami Egyetem magyar szakos hallgatóinak körében. In: SÁNDOR KLÁRA szerk., *Nyelvi változó — nyelvi változás. A 9. Élőnyelvi Konferencia*. Szeged, JGYTF Kiadó. 171–178.

- CSEERNICKÓ ISTVÁN–GÖNCZ LAJOS 2009. *Tannyelvválasztás a kisebbségi régiókban: Útmutató kárpátaljai magyar szülőknek és pedagógusoknak*. Budapest, Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala.
- CSEERNICKÓ ISTVÁN–HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA–KARMACSI ZOLTÁN–MÁRKU ANITA–MÁTÉ RÉKA–TÓTH-OROSZ ENIKŐ 2020. *Kárpátalja 1920–2020. A kárpátaljai magyarság elmúlt 100 éve*. Beregszász, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont.
- GAZDAG VILMOS 2010. Szláv eredetű lexikai elemek a Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban (Kárpátalja, Ukrajna). In: FÁBRI ISTVÁN–KÖTÉL EMŐKE szerk., *Határhelyzetek 3. Önmeghatározási kísérletek: hagyományörzéstől a nyelvi identitásig*. Budapest, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium. 124–160.
- GAZDAG VILMOS 2011. Az ukrán tannyelvű iskolák magyar tanulóiak nyelvhasználata, különös tekintettel a keleti szláv kölcsönszavak fokozott használatára. In: HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA–KARMACSI ZOLTÁN–MÁRKU ANITA szerk., *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest–Beregszász, Tinta Könyvkiadó–II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.
- GAZDAG VILMOS 2012. A Beregszászi Járás ukrán tannyelvű iskoláiban tanuló magyar diákok nyelvhasználati sajátosságai. *Hungaro-Ruthenica* 6: 77–91.
- GAZDAG VILMOS 2013a. A nyelvválasztási stratégia és a pályaválasztás összefüggései a kárpátaljai beregszászi járás magyar középiskolásai körében. In: SZOTÁK SZILVIA szerk., *Határhelyzetek 5. Sztereotípiák, választások, túlélési stratégiák kisebbségi létehelyzetekben*. Budapest, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium. 200–230.
- GAZDAG VILMOS 2013b. Az anyanyelv használati körének módosulásai Kárpátalján. In: KÖTÉL EMŐKE–SZOTÁK SZILVIA szerk., *Határhelyzetek 4. Hagyomány és jövőkép. Anyanyelv(ek), oktatáspolitikai stratégiák, karrierkövetés*. Budapest, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium. 94–120.
- GAZDAG VILMOS 2017. *Szláv elemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar. URL: <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/40481> (2021. 01. 04).
- GAZDAG VILMOS 2018. A kárpátaljai magyar nyelvjárásokban meghonosodott keleti szláv kölcsönszavak alakváltozatainak létrejöttéről. *Hungaro-Ruthenica* 8: 69–77.
- GYÖRKE MAGDOLNA 1991. A kárpátaljai magyar szaknyelvek. In: GYÖRI-NAGY SÁNDOR–KELEMEN JANKA szerk., *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében*. Budapest, Széchenyi társaság–Pszicholingva Nyelviskola. 70–71.
- HOFFMANN OTTÓ 1996. *Mini-tini-szótár*. Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem Kiadója.
- HUSZTI ILONA 2017. Hogyan hat a kárpátaljai magyar iskolák angoltanárainak nyelvtudásszintje a nyelvtanítás folyamatára? *Közoktatás. A Kárpátaljai Magyar Pedagógus-szövetség lapja* 22/4: 16–17.
- KISS ANITA 2020. The use of Hungarian language and language attitude in the Subcarpathian region amongst university and college students. *Argumentum* 16: 1–13.

- LAKATOS KATALIN 2011. *Kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudata és attitűdje*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar. URL: <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/lakatoskatalin/diss.pdf> (2021. 01. 04.)
- MÁRKU ANITA 2008. Szókölcsonzés a kárpátaljai magyar főiskolások és egyetemisták körében. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 8: 27–39.
- MÁTÉ RÉKA 2017. Angol és ukrán nyelvi felmérések tapasztalatai Kárpátalja magyar tan nyelvű általános iskoláiban. *Közoktatás. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja* 22/4: 14–15.
- NAGY NATÁLIA 2020. A szórványban élő iskolások nyelvhasználatának sajátosságai egy kérdőíves kutatás alapján. *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae: Sectio Linguistica Hungarica* 46: 129–142.
- PARAPATICS ANDREA 2013. *Fiatalok nyelvi mentalitása és a szleng*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar. URL: <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/parapaticsandrea/diss.pdf> (2021. 01. 04.)
- SÉRA MAGDOLNA 2009. Az iskolai tannyelv választás szerepe a kárpátaljai magyar kisebbség jövője és társadalmi mobilitása szempontjából. In: KÖTÉL EMŐKE–SZARKA LÁSZLÓ szerk., *Határhelyzetek 2. Kultúra–Oktatás–Nyelv–Politika*. Budapest, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium. 241–268.
- SZÜTS LÁSZLÓ 1994. A diákok nyelvéről. *Honismeret* 22/3: 51–54.

The influence of the state language on the language use of students studying in Hungarian higher education in Transcarpathia

Until now, linguists dealing with student language use have not been able to clearly define what exactly the term student language means: the full usage of language by school-age young people, or the use of language related to school life, including the names of educational units, subjects, teaching aids and grades. However, they overwhelmingly agree that relatively identical attributes characterize students' language use within the borders of the country.

The state languages of the individual countries have an increased influence on the Hungarian language outside Hungary's borders, and this influence affects the students' language as well. Research on this subject has consistently shown that students' language use is not free from contact effects either.

Within the framework of the present paper, based on the results of sociolinguistic research, I try to examine the extent to which the effect of the state language appears in the student language in the narrower sense, among students studying in Hungarian higher education in Transcarpathia.

Keywords: Transcarpathia, Hungarian language, state language, loan elements, student language, higher education

Gazdag Vilmos
ORCID: 0000-0002-9331-2307
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász
gazdagvilmos@gmail.com

